

HOOFDSTUK 18 SOORTBESPREKINGEN

In dit hoofdstuk worden alle in Nederland voorkomende bijensoorten afzonderlijk besproken. Zowel de genera als de soorten per genus zijn alfabetisch gerangschikt om het opzoeken te vergemakkelijken. Een systematische indeling van alle Nederlandse bijen, inclusief subgenera, is te vinden in de naamlijst in hoofdstuk 17.

Gebruikte namen

In de soortbesprekingen worden vaak planten (families, genera of soorten), andere bijensoorten, (broed)parasieten en andere organismen genoemd. Ten behoeve van de leesbaarheid zijn daarbij de volgende conventies gehanteerd:

- Planten: aangeduid met hun Nederlandse naam; de wetenschappelijke namen ervan zijn te vinden in bijlage 2.
- Andere in Nederland voorkomende bijensoorten of bijengenera: alleen aangeduid met hun wetenschappelijke naam; ze hebben uiteraard elders in de soortbesprekingen een eigen tekst en de auteurs van deze taxa zijn terug te vinden in de systematische naamlijst (hoofdstuk 17).
- Andere, niet in Nederland voorkomende bijensoorten of bijengenera: aangeduid met hun wetenschappelijke naam, inclusief auteur.
- Andere organismen (in de meeste gevallen andere insectensoorten, inclusief angeldragende wespen): vrijwel altijd aangeduid met een Nederlandse groepsnaam gevolgd door de wetenschappelijke soortnaam (bv. '...de wolvzwever *Bombylus major*'), soms alleen met een Nederlandse (soort)naam (bv. 'hoornaar', 'wants' of 'groene specht'). Ook deze Nederlandse namen zijn terug te vinden in bijlage 2, voorzien van hun wetenschappelijke naam en/of de orde of familie waartoe zijn behoren.

Gebruikte afkortingen

pers. med. persoonlijke mededeling
s.s. sensu stricto
s.l. sensu lato

Initialen van auteurs (vermeld in kopregel bij iedere soort en bij verwijzing naar eigen waarnemingen van een van de auteurs)

AJL	Anne Jan Loonstra
CJ	Chiel Jacobusse
FM	Frank van der Meer
HN	Hans Nieuwenhuijsen
IR	Ivo Raemakers
JR	Jeroen de Rond
JS	Jan Smit
LC	Lucien Calle
MRE	Menno Reemer
MRO	Mervyn Roos
TP	Theo Peeters

Opbouw genusteksten

Herkenning

Omschrijving van uiterlijk, met enkele specifieke kenmerken van het genus.

Taxonomie

Aandacht voor verschillende opvattingen, eventuele taxonomische problemen en onderscheiden soortgroepen. Zaken die in de systematische naamlijst (hoofdstuk 17) terug te vinden zijn, zoals subgenera en synoniemen, komen hier in principe niet aan bod.

Verspreiding

Beknpte omschrijving van het areaal, het aantal soorten wereldwijd, in Europa en in Nederland.

Levenswijze

- biotoop
- nestelwijze
- bloembezoek
- partner zoeken, paring, eileg
- ontwikkeling, overwintering
- overig (slaapgedrag, trek etc.)

Opbouw soortteksten

Herkenning / taxonomie

Korte omschrijving van het uiterlijk, rekening houdend met de genustekst, waarin de karakteristieke habitus van het genus reeds omschreven wordt. Naar grootte wordt dan relatief binnen het genus gerefereerd (bijvoorbeeld, *Andrena carantonica* is een grote *Andrena*, *Lasioglossum minutissimum* is een kleine *Lasioglossum*).

Indien relevant worden taxonomische moeilijkheden besproken.

Verspreiding

- korte aanduiding van het areaal, dan een korte schets van de Europese verspreiding.
- omschrijving van de Nederlandse verspreiding.
- verspreidingskaart van de Nederlandse vondsten, aangeduid met de volgende symbolen:
  - vondsten voor 1970
  - vondsten van 1970 t/m 1989
  - vondsten van 1990 t/m 2011

In het kader van de verspreidingskaart staat linksboven een aanduiding van de huidige status van de soort in Nederland en een aanduiding van de trend. De status is gebaseerd op het aantal 5x5km-hokken in de periode 1990-2011 waarin de soort gevonden is (er zijn 1677 hokken in Nederland). Hierbij zijn de volgende categorieën gehanteerd:

(mogelijk) verdwenen (49 soorten)	0 hokken
zeer zeldzaam (60 soorten)	1-4 hokken
zeldzaam (57 soorten)	5-19 hokken
vrij zeldzaam (72 soorten)	20-69 hokken
vrij algemeen (62 soorten)	70-149 hokken
algemeen (38 soorten)	150-249 hokken
zeer algemeen (19 soorten)	>=250 hokken

De trendaanduiding is als volgt opgebouwd: hoofdtrend (subtrend A / subtrend B) voorbeeld: afgenomen (-/o)

De hoofdtrend is gebaseerd op een vergelijking tussen de periode 1900-1989 met de periode 1990-2011. De subtrends A en B zijn gebaseerd op vergelijkingen tussen (A) 1900-1969 met 1970-1989 en (B) 1970-1989 met 1990-2011. Uitleg over de trendberekeningen is te vinden in hoofdstuk 11.

Habitat

De Nederlandse habitat wordt omschreven. Indien hierover weinig bekend is (bij zeldzame en verdwenen soorten), wordt aanvullende informatie over de habitat in het nabije buitenland gegeven.

Levenswijze

- aanduiding van het aantal generaties per jaar en overige bijzonderheden van de levenscyclus, zoals het overwinteringsstadium.
- voortplanting: territoriumgedrag, vinden van een partner,

geurvlaggen, copulatie.

- nestelplaats en nestelwijze, mate van socialiteit; bij parasitaire soorten worden hier de gastheren vermeld.
- ontwikkeling van ei, larve en pop.
- bloembezoek: mate van specialisatie (oligolectisch, polylectisch).
- relaties met andere organismen, zoals koekoeksbijen, parasieten en predatoren.

Van elke soort is een vliegtijd-diagram opgenomen waarin mannetjes en vrouwtjes worden onderscheiden. Bij sociale hommels zijn tevens de werksters in een apart diagram toegevoegd. Overigens is het onderscheid tussen grote werksters en koninginnen in het veld vaak moeilijk te zien. In de meeste diagrammen van sociale hommels zijn de koninginnen oververtegenwoordigd hetgeen een vertekening van de werkelijkheid geeft.

Ammobates zandloperbijen

TP

Compacte, zwarte bijen met rood of rood-zwart achterlijf met witte, viltige beharing. Labrum relatief lang. Grote variatie in aantal segmenten van maxillaire palpen (1-6). Lengte 6-8,5 mm.

Taxonomie

Vormt samen met zeven andere, niet in Nederland voorkomende, genera binnen de Nomadinae het tribus Ammobatini (ENGEL 2006A). Door Warncke (1983) wordt dit gehele tribus tot het genus *Pasites* gerekend. Eardley & Brothers (1997) verdelen *Ammobates* in negen soortgroepen. Michener (2007) onderscheidt drie subgenera: *Ammobates* s.s., *Euphileremus* Popov, 1951 en *Xerammbates* Popov, 1951. De enige Nederlandse soort valt onder het subgenus *Ammobates* s.s.

Verspreiding

Europa, Noord-Afrika, oostwaarts tot in Midden- en Zuid-Azië. Eén soort in zuidelijk Afrika. Wereldwijd circa 50 soorten. In Europa vijf soorten, waarvan een vroeger ook in Nederland.

Levenswijze

Eén generatie. Overwintering waarschijnlijk als prepop. De biologie van *Ammobates*-soorten is weinig bestudeerd, maar zover bekend zijn het broedparasieten van bijen uit de familie Apidae. Engel (2009) noemt, in navolging van Warncke (1983), als gastheren bijen uit de genera *Ancyla* Lepeletier, 1841, *Tetraloniella* Ashmead, 1899 en *Anthophora*. Alleen soorten van dit laatste genus worden in ons land aangetroffen. Vrouwtjes hebben een stiftvormige sterniet 6, waarmee ze waarschijnlijk een gat boren in de wand van de broedcel van de gastheer, om vervolgens het ei af te zetten. Evenals andere Nomadinae leggen Ammobatini hun ei in een holte in de wand van de broedcel van de gastheer. De kleine mobiele eerstestadiumlarve doodt met zijn lange en scherpe kaken de gastheerlarve of het ei en eet daarna het voedsel dat voor de gastheer was verzameld. De larven spinnen voor het verpoppen geen cocon.

De enige soort van dit genus waarvan tot op heden zowel ei, larve als pop zijn beschreven is *Ammobates carinatus* Morawitz, 1872 (niet in Nederland; ALEXANDER & ROZEN 1987, ROZEN & MCGINLEY 1974B, ROZEN & ÖZBEK 2003).

Ammobates punctatus zandloperbij

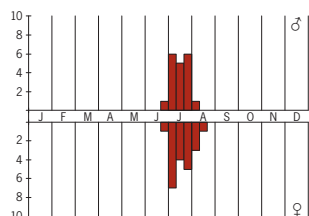
TP

Zwarte, gedrongen bij met gedeeltelijk rood achterlijf met witte viltvlekken. Lengte 6-8,5 mm.

Verspreiding

Europa en Noord-Afrika. In Europa van Nederland tot in Oekraïne (Warncke 1983). Niet in Groot-Brittannië. Nederland is de meest noordwestelijke vindplaats in Europa. In Nederland is deze soort, naast eenmalige vondsten te Beekhuizen (GE) in 1874, Strijbeek (NB) in 1952 en Amersfoort (UT) in 1953, vooral aangetroffen in Limburg. Begin jaren 1950 is hij regelmatig verzameld in Midden-Limburg.

Ammobates punctatus
verdwenen (-/o)

Ammobates punctatus